

ADVIES OVER HET EINDEXAMEN
NEDERLANDS
VAN DE
COMMISSIE
MODERNISERING
MOEDERTAALONDERWIJS

eindexamen
nederlands

Net op het moment dat iedere leraar weer in volle omvang met de examenproblematiek geconfronteerd werd, kwam de CMM met de nota 'Advies over het eindexamen Nederlands in het vwo, het havo en het mavo' (verder: de nota). Begin 1975 had de staatssecretaris de CMM verzocht hem op korte termijn te adviseren over het opstel en op lange termijn over het eindexamen Nederlands in zijn geheel.

Het korte-termijnadvies kwam al op 12 mei van dat jaar en bevatte de aanbeveling de zaak te laten zoals hij was. De nota die nu is uitgekomen is het werk van een van de subcommissies van de CMM. In Moer 1976: 5 berichtte de volggroep CMM al over de stand van zaken in een concept-versie en de definitieve nota geeft aanleiding om hierop nog eens terug te komen.¹

In het eerste gedeelte van dit artikel wordt de nota kort samengevat en voorzien van enkele kanttekeningen. Aan het slot wordt nog wat kritiek geuit op de nota als geheel.

Eindexamenproblematiek

Ik wil beginnen met de constatering dat ik de nota goed vind. De commissie is erin geslaagd de eindexamenproblematiek in zijn onderwijskundige consequenties vrij volledig te overzien en beargumenteert goed de keuzes die zij daarin gemaakt heeft.

In hoofdstuk 2 is een *Theoretische onderbouwing* opgenomen, waarin zij de verschillende *functies* van een examen bespreekt. Naast oneigen-

lijke zijn *selectie* en *evaluatie* de eigenlijke functies en deze beide sluiten elkaar uit. Toch zullen veel leraren op grond van de examenresultaten besluiten om het volgend jaar bijvoorbeeld meer aan samenvatten te doen. Heel vaak zit hij namelijk met het onbehaaglijke gevoel, dat slechte resultaten misschien aan zijn onderwijs te wijten zijn. Maar zo'n evaluatie helpt helaas niet met terugwerkende kracht op de effecten van de selectie. De commissie onderkent dit probleem, maar kan er op dit moment niet veel meer doen dan 'studie en onderzoek op dit gebied aan (te) bevelen' (pag. 10).

Verderop in dit hoofdstuk komen de *voorwaarden voor een goed examen* aan de orde. Als eerste voorwaarde noemt de commissie *inhoudelijke relevantie* en die valt uiteen in *inhoudsvaliditeit* en *normale functionaliteit*. Een examen is inhoudsvalide als de opgave beschouwd kan worden als 'een voldoende grote en voldoende gedifferentieerde representatieve steekproef uit de verzameling van alle mogelijke opgaven' (pag. 11). Het begrip 'normale functionaliteit' ontleent de commissie aan Ten Brinke's boek *The complete mother-tongue curriculum*². Onderwijs is normaal functioneel als leerlingen er iets van leren dat ze naar hun eigen oordeel óf op korte termijn praktisch kunnen gebruiken óf alleen maar boeiend vinden. Overal waar de commissie dit begrip gebruikt, verbindt zij het echter zonder meer aan het examen. Ten Brinke zegt nergens in zijn boek dat een examen normaal functioneel is, alleen het onderwijs kan dat zijn. Bovendien laat de commissie in zijn omschrijving weg, dat leerlingen het onderwijs normaal functioneel moeten vinden. Hoewel ik blij ben dat 'normale functionaliteit' al zo snel doordringt in een officiële nota, vind ik toch dat de commissie er wat slordig mee omspringt.

Het tweede criterium voor een goed examen is *transparantie*: vaardigheid, soort opgaven, manier van examineren, beoordelingsmethode en normering moeten vooraf aan de leerlingen bekend en duidelijk zijn. De derde voorwaarde is *betrouwbaarheid van de beoordeling*: de beoordeling mag zo min mogelijk bepaald worden door factoren die niet met de te toetsen bekwaamheid te maken hebben.

De volgende voorwaarde is *centraliteit van het examen*: hoe meer landelijke regels er gelden voor opgaven, afnamecondities en beoordeling, hoe centraler je de toets kunt noemen.

En als laatste voorwaarde noemt de commissie de *betrokkenheid van de leraar*: die betrokkenheid zou gerealiseerd moeten worden bij het schoolonderzoek, maar ook bij het centraal schriftelijk examen, door bijvoorbeeld meer openheid bij de vaststelling van de opgaven.

Selectief eindexamen

Hoofdstuk 3 is gewijd aan de *Keuzen ten aanzien van het examen in*

het algemeen, die de commissie heeft gemaakt. Ze pleit voor de handhaving van een selectief eindexamen Nederlands, zowel voor het schoolonderzoek als voor het centraal schriftelijk examen. Het principiële uitgangspunt dat deze keuze bepaalt is, dat het advies uitgevoerd moet kunnen worden 'zonder dat het huidige onderwijs- en examen-systeem grondig veranderd worden' (pag. 7). Het examen heeft immers een sterk sturende invloed op het voorafgaande onderwijs. Radicale veranderingen in het examen zouden ook een sterke verandering van de onderwijspraktijk tot gevolg hebben. Zo'n vorm van onderwijsvernieuwing is echter strijdig met de principes van leerplanontwikkeling die de CMM hanteert. Onderwijsvernieuwing moet tot stand komen in nauwe relatie met de onderwijspraktijk, niet afgedwongen via een examenregeling. Twee praktische argumenten pleiten ook voor handhaving van die selectieve functie.

Voor niet-examenvakken zijn leerlingen vaak slecht gemotiveerd: selectie geeft een vak status. En als de school niet selecteert, doen vervolgonderwijs en bedrijfsleven dat wel.

De keuzes in de voorwaarden vallen als volgt uit:

- 1 een maximale inhoudelijke relevantie;
  - 2 een maximale transparantie voor de leerling;
  - 3 evenwicht tussen centraliteit en intersubjectieve betrouwbaarheid enerzijds en betrokkenheid van de leraar bij het examen anderzijds;
- (pag. 13)

Dat transparantie op de tweede plaats komt, vind ik een goede ontwikkeling. De commissie zegt dat de rechten van eindexamenkandidaten tot op heden maar slecht geregeld zijn; leerlingen horen echter te weten waar ze aan toe zijn. Hoewel de verdere invloed van de leerlingen op het examen zeer beperkt blijft, is het pleidooi voor de rechten van leerlingen een vooruitgang. Teveel onderwijspublicaties worden erdoor gekenmerkt dat leerlingen schitteren door afwezigheid.

Concrete voorstellen staan in hoofdstuk 4 *De inhoud en inrichting van het eindexamen (...)*. Alle onderdelen komen hierin aan de orde; de commissie schetst per onderdeel een aantal alternatieven en kiest via haar criteria een of twee mogelijkheden. Ik ga hier alleen in op de verschillen met de huidige situatie.

Voor de *schrijfvaardigheid* wil men het traditionele opstel laten vervangen door Gericht Schrijven en Schrijven op feiten. Het eerste lijkt mij welbekend, het tweede houdt in dat de leerling een of meer schrijfopdrachten krijgt én documentatiemateriaal dat hij bij het schrijven gebruiken kan. Beoordeling zou moeten geschieden door een analytisch werkende jury waarvan de eigen leraar deel uitmaakt.

Voor de *leesvaardigheid* komt een tekstverklaring in de plaats van de samenvatting. In tegenstelling tot de huidige tekstverklaring bij havo en mavo wil men dan ook vragen op laten nemen die vragen naar 'de

bedoeling van de schrijver, naar conclusies die de leerling kan trekken door gegevens uit de tekst te combineren met wat hij al weet, naar de toepassing van tekstgegevens op situaties buiten de tekst' (pag. 23). Bij de *spreekvaardigheid* valt de keuze uit ten gunste van de discussie, maar ook het vraaggesprek komt als toets in aanmerking. Aanbevolen wordt om ook leerlingen bij de beoordeling in te schakelen.

De discussie is ook geschikt als toetsmiddel voor de *luistervaardigheid*. Integratie van spreken en luisteren in één toets acht de commissie het meest gewenst.

Voor de *letterkunde* pleit de commissie voor een wat betere formulering van de examenstof, die meer aansluit bij de literatuuropvatting waarin de persoonlijke verwerking en waardering van de literaire werken door de leerlingen centraal staat.

Voor vóórlezen tenslotte komt de commissie tot de conclusie, dat dit onderdeel beter als verplichting kan worden geschrapd.

In hoofdstuk 5 geeft de commissie antwoord op de vragen van de staatssecretaris. Ik licht er één punt uit: de verdeling van de verschillende vaardigheden tussen het schoolonderzoek en het centraal schriftelijk examen. De commissie adviseert die verdeling te laten zoals hij is. Voor geen van de onderdelen van het huidige schoolonderzoek is een toetsing te bedenken die naast de centraliteit die dan bereikt zou worden, ook nog voldoende inhoudsvaliditeit heeft. Verschuiving van onderdelen van het c.s.e. naar het s.o. zou het 'evenwicht' tussen centraliteit en betrokkenheid van de leraar verstoren.

Alle voorstellen die de commissie doet, zouden eerst onderzocht en uitgetoetst moeten worden, voor een definitieve keuze verantwoord is.

Kritiek

Tot zover de weergave van de nota. Ondanks het feit dat ik in het begin al gezegd heb dat ik de nota goed vind, wil ik hier enige kritiekpunten formuleren. De commissie plaatst zichzelf op een praktisch en realistisch standpunt: je mag in het examen niet teveel veranderen, want dat is een oneigenlijke manier van onderwijsvernieuwing. De aanpassing aan de bestaande situatie is, in het licht van de opdracht die de commissie kreeg, heel verklaarbaar en ook juist.

Toch had ik van de commissie *modernisering* moedertaalonderwijs wat meer visie verwacht. De tamelijk strakke beperking tot ideeën over het examen levert een nota op die wat in de lucht hangt, zonder relaties met ideeën over selectievrij onderwijs of met onderwijs in het algemeen. De commissie had kunnen proberen concrete, verderstrekkende alternatieven voor toetsing en evaluatie te formuleren. Je kunt dan altijd nog tot de conclusie komen dat ze op praktische gronden niet rea-

liseerbaar zijn.³

Maar ook binnen de realistische keuze waren er wel wat meer alternatieven beschikbaar. Alleen al in 'zeggen-schap' is de aanzet tot discussie daarover veel breder.⁴ Als de commissie het denken over onderwijsvernieuwing aan de basis zo belangrijk vindt, dan moet ze zo'n ideale gelegenheid om dat te stimuleren niet voorbij laten gaan.

Ik wil besluiten met het advies dat het voor iedere leraar die met toetsing te maken heeft (en helaas hebben we dat allemaal), zinvol is om deze nota te lezen.⁵ Alleen al de theoretische onderbouwing in hoofdstuk 2 geeft je een aantal criteria in handen, waaraan je je eigen toetsvormen kunt afmeten. En dat ervaar ik als een plezierige handreiking.

Noten

- 1 Jan Smits is lid van deze volggroep en heeft de opzet van dit artikel daar door-
gesproken. Sommige opmerkingen zijn de vrucht van een gesprek met Frans
Zwitserlood op 17 augustus j.l.
- 2 J.S. ten Brinke *The complete mother-tongue curriculum, a tentative survey of
all the relevant ways of teaching the mother tongue in secondary education*
Groningen 1976. Besprekingen daarvan vind je in *Moer* 1975: 5, 1976: 2 en
1977: 1.
- 3 Ik ben bang dat dit gebrek aan visie en durf symptomatisch is voor de CMM en
dat zal in nog meerdere mate gelden voor de zojuist geïnstalleerde Stichting voor
de Leerplanontwikkeling (SLO), waar de CMM deel van gaat uitmaken. Allerlei,
direct of indirect, met het ministerie verbonden organisaties zijn beperkt in hun
bewegingsvrijheid en worden gekenmerkt door het feit dat ze de bestaande
ideeën over onderwijs en maatschappij bevestigen. Het feit dat de SLO statutair
een stichting is, doet hieraan niets af. Werkelijke structuur-doorbrekende voor-
stellen kun je van deze instanties dan ook nauwelijks verwachten. Dat wordt
nog bevestigd door het feit dat beleidsbeslissingen buiten deze organen om, op
een andere plaats in de onderwijsorganisatie worden genomen. Op deze relatie
tussen leerplanontwikkeling en onderwijspolitiek hoop ik een andere keer nog
eens terug te komen.
- 4 Het zou aardig zijn als de commissie uit het land een hele serie schoolonder-
zoeksregelingen zou ontvangen. Onderwijsvernieuwing aan de basis. Reacties
aan: ACLO Moedertaalonderwijs, Postbus 2061, Enschede.
- 5 De nota is te bestellen bij de Staatsuitgeverij, Christoffel Plantijnstraat, Den
Haag.